

K problematike percepcie cyrilo-metodského kultu v moderných dejinách Slovenska

Martin Hetényi – Peter Ivanič

Doc. PhDr. Martin Hetényi, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts
Institute for research of Constantine and Methodius' cultural heritage
Štefánikova 67
949 74 Nitra
Slovakia
e-mail: mhetenyi@ukf.sk

Doc. PhDr. Peter Ivanič, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts
Institute for research of Constantine and Methodius' cultural heritage
Štefánikova 67
949 74 Nitra
Slovakia
e-mail: pivanic@ukf.sk

Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2017, 5:2:77-91

On problems with the perception of the Cyrillo-Methodian cult in the modern history of Slovakia

The Byzantine mission led by st Constantine-Cyril and his brother st Methodius, which reached Great Moravia in 863, had several dimensions. The central theme of this work is to look at how the message of Great Moravia and the Cyrillo-Methodian cult have been spread, mainly in the modern history of Slovakia. After establishing the Hungarian Kingdom, the relations of the local church representatives towards the Methodius's followers weakened significantly. By the end of the 10th century, there was again pressure aimed at eradicating the residues of their activities and influence. The Cyrillo-Methodian literary tradition came to a standstill and the application of liturgic habits introduced by the holy brothers was disrupted for a long period of time. It is commonly known that the whole era of the Slovak national revival was fueled by the development of the Cyrillo-Methodian tradition. The cultural value cultivation of the Great Moravian figures in the religious, national, and cultural life of the Slovaks started already during the national revival and flourished in the 20th century. The intensity of spreading the cult of the Thessalonian saints has been different in various Slovak regions. Following the development of the Great Moravian era interpretations that were subject to political pressure, as well as to the limited actual knowledge, gives us the answers regarding the future orientation of the research.

Key words: Cyrillo-Methodian tradition, Slovak, national revival

Pojmové vymedzenie v otázkach kultúrneho dedičstva či tradície nie je v humanitných a spoločenských vedách neznámym prvkom. V zjednodušenom móde môžeme vymedziť pozíciu tradície na element kultúry, ktorý má prostredníctvom odovzdávania súhrnu informácií a skúseností relevantnú úlohu pri potvrdzovaní kontinuity historicky daného spoločenstva,¹ čím sa kultúrne dedičstvo predkov začleňuje medzi účinné prvky jeho sebadefinovania. Dnes už stabilnou súčasťou slovenských dejín je aj cyrilo-metodská tradícia. Ku kultivácii duchovných

¹ KREJČÍ, Marek. Dědicové národních tradic? K reinterpretacím uměleckých tradic v padesátých letech. In: *České, slovenské a československé dějiny 20. století II*. Ústí nad Orlicí : Oftis, 2007, s. 108-116.

hodnôt postáv predveľkomoravskej a veľkomoravskej doby prichádza v náboženskom, národnom a kultúrnom živote Slovákov už počas národného obrodenia.² Cyrilo-metodská tradícia je súčasťou veľkomoravskej tradície, no cesty ich vývoja a pertraktovania v rôznych obdobiach neboli zhodné. Uchopenie oboch tradícií v širšom stredoeurópskom regióne v prvotných zmienkach obrodeneckých kruhov bolo odlišné od neskorších konštruktov národného príbehu. Cyrilo-metodské príbehy boli pôvodne skoro výhradne súčasťou náboženskej historiografie a hagiografie.³

Pestovanie a šírenie kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda na území dnešného Slovenska sa vyznačuje diskontinuitnými prvkami, čo súvisí primárne s politicko-historickými okolnosťami, ktorých výsledkom bolo preferovanie iných kultov a kultúrnych tradícií so značnými regionálnymi odchýlkami. Zmeny mocenskej štruktúry v zložení elít v období formovania uhorského štátu na začiatku 10. storočia následne znamenali zásadný prelom v tom, že pamiatka dvoch svätcov a ich kult stratil legitimizujúcu hodnotu. Funkciu teritoriálnych patrónov a symbolov získali noví svätci spojení s novou vládnuou dynastiou a novým štátnym útvarom.⁴

Územie stredovekého Uhorska v priebehu storočí postihovali rozličné vpády nepriateľských vojsk. Za obeť pustošeniu padli celé mestá a ich kultúrne, vzdelávacie a sakrálné inštitúcie aj s ich písomnosťami. Absencia väčšieho množstva historických prameňov pravdepodobne spôsobila, že spreď 14. storočia nemáme k dispozícii žiadne údaje o mnohých historických realitiách, okrem iného ani o uctievaní sv. Cyrila a Metoda.⁵

Úcta k sv. Cyrilovi a Metodovi je od 16. storočia zdokumentovaná v čoraz početnejších písomných prejavoch takmer všetkých slovanských národov. Svätých bratov spomína predovšetkým historická a liturgická literatúra, pričom v 17. a 18. storočí sa predstavy o ich pôsobení čiastočne ustáľujú.⁶ Cyrilo-metodská i veľkomoravská tradícia počínajúc 17. storočím sa v slovenskom prostredí stáva významnou súčasťou barokového a neskôr obrodeneckého

² TIBENSKÝ, Ján. Funkcia cyrilometodskej a veľkomoravskej tradície v ideológii slovenskej národnosti. In: *Historický časopis*, roč. 40, 1992, č. 5, s. 579-594.

³ PODOLAN, Peter. Svätí Cyril a Metod v historiografii 1. polovice 19. storočia. In: *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2013, s. 198. RUTTKAY, Alexander T. O počiatkoch kresťanstva na území Slovenska, význame cyrilo-metodskej misie a jej odozvách v 10. – 11. storočí [On the Origins of Christianity in the Territory of the Slovak Republic, Significance of Missionary Work of Cyril and Methodius and Responses to it in the 10th – 11th Centuries]. In: *Konštantínove listy*, roč. 9, 2016, č. 2, s. 2-10. VEPŘEK, Miroslav. Slovanská bohoslužba v českej rímskokatolíckej cirkvi v súčasnosti jako cyrilometodějské dědictví [Slavonic Liturgy in the Present-Day Czech Roman Catholic Church As a Legacy of Cyril and Methodius]. In: *Konštantínove listy*, roč. 9, 2016, č. 1, s. 193. ZUBKO, Peter. *Kult svätých Cyrila a Metoda v tradícii latinskej cirkvi. Vybrané kapitoly cyrilo-metodského kultu*. Ružomberok : Verbum, 2014. ZUBKO, Peter. Vývoj cyrilo-metodských textov v liturgii hodín v strednej Európe [The Development of Cyril-Methodius Texts in the Liturgy of the Hours in Central Europe]. In: *Konštantínove listy*, roč. 8, 2015, s. 40-62. ŽEŇUCH, Peter. Formovanie byzantsko-slovanskej konfesionalnej identity v staršom období slovanských kultúrnych dejín [Formation of the Byzantine-Slavic Confessional Identity in an Earlier Period of the Slovak Cultural History]. In: *Konštantínove listy*, roč. 9, 2016, č. 1, s. 199-209.

⁴ KOWALSKÁ, Eva. Tradícia nacionálnych svätých Kirilla i Mefodija Vznikovenie i ispořzovanie v političeskoj propagande slovackego nacionalizma. In: *Slavianovedenje*, roč. 48, 2013, č. 2, s. 69.

⁵ Sviatok týchto svätcov spomínajú až kalendáriá stredovekých kódexov zo 14. a 15. storočia viažuce sa k Spišu a Bratislave, a to pri 9. marci. Bližšie pozri MULÍK, Peter. Ideologické interpretácie cyrilo-metodskej tradície v slovanských dejinách. In: *Kirilo-metodievski studii. Kniga 20*. Sofia: Kirilo-metodievski naučen centr – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2011, s. 208.

⁶ Slovenskí vzdelanci už v 18. storočí začali formovať historický príbeh Slovákov tak, aby siahal do veľmi dávnych čias. Do centra tohto príbehu postavili výnimočné pamätné udalosti z čias Veľkej Moravy, slávne osobnosti, o. i. Pribinu či Svätopluka, ako aj cyrilo-metodskú tradíciu. BOTÍK, Ján. *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*, Bratislava : Lúč, 2007, s. 59.

historizmu.⁷ Až do 18. storočia chýbajú medzi patrónmi kostolov, neexistujú ani informácie o oltároch im venovaných a realizovaní bohoslužieb, na ktorých by si farníci pripomínali uctievanie oboch svätcov.⁸ V roku 1777 pápež Pius VI. na podnet panovníčky Márie Terézie schválil 14. marec ako deň uctievania pamiatky sv. Cyrila a Metoda vo všetkých katolíckych kostoloch habsburskej monarchie.⁹ V prvej polovici 19. storočia sa vnímanie misie solúnskych bratov oproti predchádzajúcim obdobiam zmenilo. Reminiscencia na christianizačnú činnosť sv. Cyrila a Metoda sa dočkala kvalitatívneho rozvoja vnímania misijného diela v rámci šírenia novej kultúry, písma a jazyka a tiež v dobových konotáciách Veľkej Moravy v politickom (štátotvornom) zmysle. Prvky cyrilo-metodskej tematiky sú obsiahnuté vo viacerých dielach Jána Hollého, Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika.¹⁰ U štúrovcov sa národno-identifikačná interpretácia cyrilo-metodskej tradície zjavne dostala na úroveň civilizačnej identity ako vyššieho stupňa kolektívnej identity.¹¹ Jozef Miloslav Hurban v eseji *Slovensko a jeho život literárny*, ktorú publikoval v časopise *Slovenskej Poblady na vedy, umenja a literatúru* v roku 1846, síce spomína zásluhy sv. Cyrila a Metoda pri šírení kresťanstva, ale viac ich zdôrazňuje ako tvorcov písma, prekladov a literatúry. Túto prácu možno považovať za syntézu dejín literatúry, v ktorej je zakomponovaný nový pohľad na pôsobenie obidvoch svätcov na Veľkej Morave a tiež obraz „stavu pamäti na solúnskych bratov“.¹² Hurban poukazoval na skutočnosť, že Slováci mali ako jeden z prvých národov prístupné v materinskom jazyku Písmo sväté, a to vďaka sv. Cyrilovi a Metodovi. Ako poznamenáva historička Daniela Kodajová: „Hurban vo svojom variante podania slovenských dejín prostredníctvom vývoja literatúry, na ktorom sa podieľali zástupcovia obidvoch konfesii a tí

⁷ TIBENSKÝ, ref. 2, s. 579. Historik Peter Mulík pripomína, že v porovnaní s inými tradíciami, ku ktorým sa viažu zvykoslovné, liturgické a paraliturgické pamiatky, ide pri cyrilo-metodskej tradícii viac o apologetickú ideológiu slovenských elít, ktorá sa objavuje v 16. storočí už ako ucelená, a to s cieľom podporiť a dotvoriť ich tvoriace sa historické vedomie. MULÍK, ref. 5, s. 208. Pozri tiež ŽEŇUCH, Peter. *Medzi Východom a Západom. Byzantsko-slovanská tradícia, kultúra a jazyk na východnom Slovensku*. Bratislava : Veda, 2002, s. 47. V Uhorsku ako prvý spomína cyrilo-metodskú tradíciu jezuita Melchior Inchofer vo svojich *Cirkevných análoch Uhorského kráľovstva* z roku 1644 (INCHOFER, Melchior, *Annales ecclesiastici regni Hungariae*. Tomus I. Roma, 1644, s. 79-80). K praktickému a všeobecnému propagovaniu poznatkov o svätoch medzi kňazmi, učiteľmi i veriacim ľudom rozhodne prispela až ďalšia písomnosť. V roku 1655 vyšiel *Cantus Catholici*, t. j. spevník katolíckych piesní, univerzálne využívaný pri bohoslužbách v takmer všetkých katolíckych farnostiach. Jeho pôvodca Benedikt Szöllösi v predslove už podrobne hovorí o sv. Cyrilovi a Metodovi ako vierozvestoch Slovákov (SZÖLLÖSI, Benedikt. *Cantus Catholici*, Trnava 1655). V prostredí cirkvi byzantského obradu bol v 16. storočí napísaný Terebliansky prológ, ktorý obsahuje aj synaxárový *Život svätého Konštantína Filozofa* a *Život Konštantína*. ŽEŇUCH, Peter. *K dejinám cyrilskej písomnej kultúry na Slovensku*. Nitra : UKF, 2015, s. 23. Pozri Samotný fakt o výraznejšom oživení cyrilo-metodského dedičstva u Slovákov môže dokumentovať jeho životaschopnosť a existenciu jeho kontinuity, ktorá sa od 17. storočia dá (kontinuálne) pozorovať.

⁸ KOWALSKÁ, ref. 4, s. 70.

⁹ VRAGAŠ, Štefan. *Cyrilometodské dedičstvo v náboženskom, národnom a kultúrnom živote Slovákov*. Zürich – Toronto – Bratislava : Zahraničná Matica slovenská – Lúč, 1991, s. 60.

¹⁰ Podrobnejšie PODOLAN, ref. 3, s. 202-219.

¹¹ Roku 1842 začal Jozef Miloslav Hurban vydávať almanach *Nitra* a hneď v prvom ročníku zverejnil i básnickú skladbu s veľkomoravským námetom pod názvom *Osudové Nítry*, novely *Svatba kráľe veľkomoravského* a *Obrazy z deviateho stoločia*. KACÍREK, Ľuboš. Vydavateľské aktivity, literárna a publicistická tvorba. In: *Jozef Miloslav Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady. (Príspevky k 200. výročiu narodenia)*. Bratislava : Kancelária Národnej rady SR, 2017, s. 163-164.

¹² KODAJOVÁ, Daniela. Symbolická inštrumentalizácia obrazu Cyrila a Metoda v kontexte formovania národného príbehu Slovákov v 19. storočí. In: *Cyrilometodská tradícia v 19. a 20. storočí, obdobie rozkvetu i snah o umlčení*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013, s. 88-90. KODAJOVÁ, Daniela. Cyrilo-metodská a veľkomoravská tematika v tvorbe národovcov (30. – 60. roky 19. storočia). In: *Ideové prvky národného príbehu v dlhom 19. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodama, spol. s r. o., 2014, s. 85-87.

*svojou činnosťou akoby nadviazali na základy národnej písomnej kultúry, ktorú položili Cyril a Metod, urobil z tohto variantu dejín Slovákov spoločný príbeh.*¹³

Od polovice 19. storočia sa zintenzívnilo pripomínanie svätcov v tlači a na iných verejných fórach. Súviselo to predovšetkým s miléniovými oslavami ich príchodu na Veľkú Moravu (1863), úmrtia sv. Cyrila (1869) a Metoda (1885). Podľa solúnskych bratov bol pomenovaný katolícky časopis *Cyrrill a Method. Katolícký Časopis pro Cirkev a školu*, ktorý niesol v záhľaví aj ich podobizen. Prvé číslo vyšlo v Banskej Štiavnici v roku 1850 symbolicky na sviatok sv. Cyrila a Metoda, ktorý sa v danom období slávil 14. marca. Jeho redaktorom sa stal Ján Palárik, vydavateľskej úlohy sa zhostil Andrej Radlinský.¹⁴ Pozoruhodnú informáciu priniesol časopis v roku 1852, keď informoval o posvätení zástav s vyobrazeniami svätých pre kostol sv. Anny v Trenčíne farárom Ludevítom Stárekom, pričom na jednej z nich boli aj solúnski bratia.¹⁵ Prvýkrát každoročné verejné pripomínanie sviatku sv. Cyrila a Metoda zaviedol v roku 1853 profesor banskobystričského gymnázia Juraj Slota. Osláv, ktoré sa konali 14. marca v kostole v podobe bohoslužieb, sa zúčastňovali nielen učitelia a žiaci, ale tiež zástupcovia mesta, úradníci a obyvatelia Banskej Bystrice. Oznamy podobného charakteru, ktoré súviseli s Cyrilom a Metodom, sa pravidelne objavovali aj na stránkach spomínaného časopisu.¹⁶

Pri príležitosti miléniových osláv príchodu solúnskych bratov na Veľkú Moravu sa uskutočnilo množstvo aktivít, ktoré zorganizovali predstavitelia katolíckej, ako aj evanjelickej cirkvi. Hlavnými koordinátormi slávností boli banskobystričský biskup Štefan Moyses, spišský biskup Ladislav Zábojský a evanjelický superintendent Karol Kuzmány. Nitra, ktorá niesla symbolickú pozíciu pamätného Metodovho mesta, mala byť centrom hlavných slávností. Biskup Moyses v januári 1863 napísal list nitrianskemu biskupovi Augustínovi Roskoványimu, ktorého žiadal o radu, ako zorganizovať slávnosti a súčasne ho vyzval, aby sa obrátil aj na uhorského prímasa Jána Scitovského. Roskoványi tak učinil a jeho odpoveď dorazila do Banskej Bystrice vo februári. Podľa zachovaného dokumentu uhorský metropolita neodporučil konať celouhorské slávnosti na pamiatku príchodu svätých Cyrila a Metoda, pretože by boli separatistické a nacionalistické, avšak vyslovil súhlas s miestnymi slávnostnými bohoslužbami a kázňou podľa rozhodnutia diecéznych biskupov.¹⁷ Z tohto dôvodu nakoniec pripomenutie príchodu sv. Cyrila a Metoda malo skôr charakter náboženských osláv.

V Banskobystrickej a Spišskej diecéze boli vyhlásené oslavy Cyrila a Metoda biskupskými pastierskymi listami a konali sa na viacerých miestach. Najvýznamnejšie slávnosti sa uskutočnili v dňoch 14. a 15. marca 1863 v Banskej Bystrici a 31. mája 1863 v neďalekých Selciach, kde bol pri tejto príležitosti tunajší chrám zasvätený sv. Cyrilovi a Metodovi – toto patrocínium je najstarším zasvätením kostola týmto svätcom v celom Uhorsku. Slávnostné akadémie sa konali v priebehu jubilejného roka na slovenských gymnáziách v Banskej Bystrici a Revúcej.¹⁸ Okrem slávnostných bohoslužieb a akadémii sa sv. Cyril a Metod pripomínali publikáciami,

¹³ KODAJOVÁ, Symbolická inštrumentalizácia, ref. 12, s. 90.

¹⁴ *Cyrrill a Method*, roč. 1, 1850, č. 1.

¹⁵ Z Trenčína. In: *Cyrrill a Method*, roč. 1, 1852, č. 13, s. 102.

¹⁶ Z B. Bystrice. In: *Cyrrill a Method*, roč. 2, 1853, č. 12, s. 93-94. Z B. Bystrice. In: *Cyrrill a Method*, roč. 3, 1854, č. 11, s. 86. Z B. Bystrice. In: *Cyrrill a Method*, roč. 5, 1856, č. 11, s. 85. Z Bystrice. In: *Cyrrill a Method*, roč. 6, 1857, č. 13, s. 102-103.

¹⁷ KOHŮTOVÁ, Mária. Príprava cyrilo-metodských osláv biskupom Štefanom Moyzesom roku 1863. In: *Ideové prvky národného príbehu v dlhom 19. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014 s. 65.

¹⁸ Podrobnejšie VETRÁKOVÁ, Anna. Oslavy tisícročného jubilea príchodu sv. Cyrila a sv. Metoda na Veľkú Moravu v roku 1863. In: *Bratia, ktorí menili svet – Konštantín a Metod. Príspevky z konferencie*. Bratislava : Slovenské národné múzeum Bratislava – Archeologický ústav SAV Nitra, 2012, s. 213-228.

článkami, obrazmi i sochami. Zasvätené a pomenované boli po nich kostoly, kaplnky, oltáre, zvony, kostolné zástavy, školy a knižnice.¹⁹

Prvé valné zhromaždenie Matice slovenskej, ktoré sa konalo 4. augusta 1863, deklarovalo, že táto inštitúcia vznikla ako pripomienka tisícročnej pamiatky pokresťančenia Slovákov. Počas slávnostnej svätej omše boli v kázni zdôraznené zásluhy sv. Cyrila a Metoda.²⁰ Profesor slovenských dejín Dušan Škvarna v jednej zo svojich najnovších prác jasne sumarizoval interakciu cyrilo-metodského kultu a spoločnosti v danom období: „*V 50. a 60. rokoch 19. storočia sa cyrilo-metodská tradícia a jej kult upevnili, rozšírili sa až ľudoveľi tak ako v nijakom inom desaťročí tohto storočia. Umožnila to politická situácia v monarchii a Uhorsko, stupeň národnej emancipácie, rovnako ako tisíce výročia príchodu Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu, ktoré priam vyzývalo k dôstojným spomienkovým aktivitám, oslavám a tvorivým činom. Rozšírenie cyrilo-metodského kultu, jeho popularita, ako aj formy jeho udržovania a uctievania skutočne vrcholili okolo roku 1863 na cirkevnej pôde, v národnom živote, v tlači. Umocnenie pocitu dôležitosti a intimity posilnilo spojenie jeho osláv s otvorením Matice slovenskej a časté odkazovanie na významové a kultúrne prepojenie týchto javov. Rozvinul sa tak obsah a národnostná funkcia cyrilo-metodskej tradície. Pôvodne v nej dominoval náboženský a slovanský rozmer, postupne sa v oboch konfesijných prostrediach čoraz viac poslovenčovala, až sa stala jedným z najefektívnejších nástrojov upevnenia a manifestovania národnej emancipácie Slovákov (...) V tomto období sa kult Cyrila a Metoda rozvinul obsahovo, priestorovo, inštrumentálne, vizuálne, zážitkovo. Títo svätci sa ustálili ako jeden z najfrekventovanejších a najtypickejších slovenských symbolov.*“²¹ Oživená tradícia podnietila tiež vedecké skúmanie veľkomoravskej éry, hoci nešlo skôr primárne o zainteresovanie profesionálnych výskumníkov.

Po rakúsko-uhorskom vyrovaní v roku 1867 bolo pripomínanie si cyrilo-metodského kultu vzhľadom na politicko-spoločenskú situáciu zatlačené do úzadia. A to aj napriek tomu, že v roku 1880 pápež Lev XIII. (1878 – 1903) zverejnil encykliku *Grande munus*, v ktorej nariadil, aby sa 5. júl stal univerzálnym sviatkom uctievania sv. Cyrila a Metoda v celej katolíckej cirkvi. V posledných desaťročiach 19. storočia sa až do zániku habsburskej monarchie stretávame s prejavmi uctievania solúnskych bratov na území dnešného Slovenska sporadicky. Výnimkou boli gréckokatolícki a pravoslávni veriaci, ktorí slávil svätcov byzantského pôvodu v liturgických obradoch.²² Sprievody v slovenských mestách, kde pravdepodobne pôsobila cyrilo-metodská misia (Devín, Nitra), sa nekonali, prebiehali v moravskom Velehrade. Slováci mohli v ére Uhorska nerušene a veľmi plodne pestovať cyrilo-metodskú úctu aspoň v zahraničí, kde ich na začiatku 20. storočia žila asi tretina. Cyrilo-metodský kult sa vyvíjal tak rýchlo a intenzívne, že na konci 19. storočia sa stal jednoznačným identifikačným rysom slovenských imigrantov v Spojených štátoch amerických a Kanade. Dokazujú to kostoly, verejné budovy, školy a dokonca aj medaily/vyznamenania rôznych inštitúcií, ktoré nesú ich meno (Ženský rád sestier sv. Cyrila a Metoda založený v roku 1909). Rovnako ako kult kedysi pomohol zjednotiť luteránov a katolíkov v Uhorsku, v americkom prostredí prispel k zjednoteniu katolíckej a gréckokatolíckych imigrantov zo Slovenska.²³

¹⁹ ŠKVARNA, Dušan – HUDEK, Adam. *Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav Slovenskej akadémie vied, 2013, s. 4.

²⁰ KOHÚTOVÁ, ref. 17, s. 66-67.

²¹ LOPATKOVÁ, Zuzana. Cyrilo-metodská tradícia a trnavské centrum posledných bernolákovcov (do konca 19. storočia). In: *Ideové prvky národného príbehu v dlhom 19. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014, s. 69-77. ŠKVARNA – HUDEK, ref. 19, s. 47-49.

²² ŠKVARNA – HUDEK, ref. 19, s. 49-63.

²³ KOWALSKÁ, ref. 4, s. 74.

Dvadsaťte storočie je v histórii Slovenska charakterizované častými a výraznými zmenami. Vznik Československej republiky so sebou priniesol nové možnosti a novú symboliku. Pre katolícku aj evanjelickú cirkev bola cyrilo-metodská tradícia kategorickým imperatívom. Náboženská úcta svätých bratov sa stáva samozrejmosťou, na Slovensku sa na nich hľadelo ako na národných patrónov, katolíci ich sviatok horlivo slávil každý rok 5. júla. V tomto duchu sa niesli i obrady vysviacky prvých slovenských biskupov po rozpade Rakúsko-uhorskej monarchie – Mariána Blahu pre Banskú Bystricu, Karola Kmet'ka pre Nitru a Jána Vojtaššáka pre Spiš, ktorí zasadli na biskupské stolce po vypovedaných maďarských episkopoch. Slávnosti celonárodného významu, ktoré sa konali 13. februára 1921, boli poznačené hlbokou symbolikou Metodovho sídla a kontinuity katolíckej cirkvi na Slovensku. Prejavila sa v obradných ornamentoch, ako aj v rozmanitých prejavoch. Aj Klement Micara, pápežský nuncius, pozdravoval nových biskupov ako nástupcov sv. Cyrila a Metoda.

V politických kruhoch však takáto konzistentnosť nepanovala a v nazeraní rôznych záujmových strán na veľkomoravskú (cyrilo-metodskú) tradíciu sa prejavovali značné rozpory. Československá vláda a jej oficiálna štátna ideológia čechoslovakizmu z nej vyvodzovala latentný príklad jednoty umelého československého národa na pozadí historickej spolupatričnosti Čechov a Slovákov. V cyrilo-metodskom odkaze nachádzali ideologickú platformu snahy o zjednotenie Slovákov, Čechov a Moravanov. Ich spoločné dedičstvo v ňom hľadalo nielen unionistické hnutie. Niektorí slovenskí politici ako Vavro Šrobár či Milan Hodža uvažovali nad prepojením cyrilo-metodskej tradície so svätováclavskou či svätovojtešskou tradíciou. Pri týchto tradíciách však išlo u Slovákov len o jej deklarovanie bez praktických dôsledkov.²⁴ Ani husitský smer konštrukcie československých dejín, ktorý štátna moc urputne vyzdvihovala z hľadiska svojej deklarovanej idey, sa vo väčšinovom katolíckom slovenskom prostredí ani v protestantských kruhoch na Slovensku nemal nádeje presadiť. Keďže sa cyrilo-metodská tradícia živo prenášala do všetkých sfér spoločenského, náboženského, osvetového a kultúrneho života, pokusy o negovanie, prípadne marginalizovanie cyrilo-metodského kultu nemohli dosiahnuť u majoritnej spoločnosti na Slovensku (najmä v jej mladších generáciách) výraznejšie úspechy.

Slovenské autonomistické strany (predovšetkým Hlinkova slovenská ľudová strana) preferovali namiesto pestovania česko-slovenskej vzájomnosti vlastné národnoemancipačné symbolické vzory, medzi ktorými získala výraznú pozíciu kultúrne staršia a národne autentickejšia príbinovská, t. j. predveľkomoravská tradícia,²⁵ deklarujúca samobytnosť slovenského národa. Priaznivci slovenského autonomizmu považovali Veľkú Moravu za štát (starých) Slovákov, ktorý existoval nezávisle od územia obývaných kmeňmi starých Čechov. Misia Cyrila a Metoda bola vyhlásená za dôkaz vysokej úrovne slovenského jazykového a kultúrneho rozvoja. Predstavitelia autonomistického prúdu v slovenskom verejnom živote sa v medzivojnových rokoch so svojím opozičným postojom vyhranili voči oficiálnej štátnej ideológii vyzdvihujúcej historickú spolupatričnosť Čechov a Slovákov, ktorá sa odvodzovala z Veľkomoravskej ríše. Od roku 1927 sa na Devíne konali cyrilo-metodské oslavy – periodicky (každé dva roky), ktoré sa v 30. rokoch začali čoraz viac meniť na politické demonštrácie autonomistov.

Ďalšou pamätnou udalosťou v histórii Slovenska sa stala cirkevno-národná všeslovenská oslava v Nitre v roku 1933, známa ako Příbinove slávnosti. V rámci jej propagácie sa konalo množstvo sprievodných podujatí a pri tejto príležitosti vyšli i hodnotné publikácie venované

²⁴ MARSINA, Richard. Cyrilometodská tradícia na Slovensku. In *Studia Historica Tyrnaviensia* 5. Trnava : Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, 2004, s. 34.

²⁵ Bližšie pozri napríklad MULÍK, ref. 5, s. 216.

osobnosti Pribinu a cyrilo-metodskému odkazu, respektíve odvekej religiozite Slovákov.²⁶ Tisícste výročie posviacky Pribinovho kostola (na začiatku 20. storočia sa medzi odborníkmi predpokladalo, že chrám bol posvätený v roku 833) si prišli uctiť státisíce Slovákov. Samotné Pribinove slávnosti sa zmenili na demonštráciu za autonómiu Slovenska. Nepríjemné udalosti, vrcholiace súdnym procesom so 45 hlavnými aktérmi incidentu, sa zavŕšili až amnestiou prezidenta republiky zo 14. decembra 1935, ktorá zastavila trestné pokračovanie voči previnilcom.²⁷

Rozšíreniu poznatkov o byzantskej misii pomáhal predovšetkým vtedajší školský systém i vedecká obec. Cyril a Metod boli v tom čase i častým námietom mnohých vynikajúcich umelcov (Ludovít Fulla, František Gibala, Maximilián Schurmann a iní). Slováci si v zásade tento kult po mnohoročnej osvete o význame cyrilo-metodskej misie v medzivojnových rokoch jednoznačne osvojili.

Národnoemancipačnou produktivitou sa vyznačuje predovšetkým obdobie prvej Slovenskej republiky (1939 – 1945). Štát v tejto súvislosti už od počiatku svojej existencie uskutočňoval podstatné kroky najmä v osvetovej činnosti. Rôzne formy osláv prostredníctvom popularizácie témy v masovom meradle postihli aj tradíciu a symboliku byzantskej misie. Medzi najvýznamnejšie kultúrne centrá, v ktorých prebiehali celoslovenské podujatia zamerané na rané dejiny slovenského etnika, po územnej strate Devína v prospech Tretej ríše zákonite patrila Nitra. Zrejme očakávané vzišla z tunajšej pôdy iniciatíva za právne vymedzenie kultu solúnskych bratov. Dňa 16. apríla 1939 sa v nitrianskom týždenníku *Svornosť* objavila výzva, aby bol jeden deň v roku vyhlásený za štátny sviatok, ktorý by bol venovaný úcte sv. Konštantína-Cyrila a Metoda. Zároveň sa tu zdôrazňuje, že v každej domácnosti, v škole a v úradoch by mal byť umiestnený ich obraz a na námestiach majú stáť ich sochy.²⁸ Slovenská vláda vyhlásila za štátny sviatok na pamiatku solúnskych bratov 5. júl, t. j. deň, ktorý im bol už skôr zasvätený v katolíckej cirkvi. Prejavom meniacich sa nálad bola aj realizácia zmien názvov ulíc či inštitúcií a výmena „nehodných“ sôch, obrazov, symbolov, nápisov atď. za nové symboly, medzi nimi i zobrazenia sv. Cyrila a Metoda.²⁹

K rozvoju kultu sv. Cyrila a Metoda prispeli tiež vedecké a novinárske kruhy. Jednou z ťažiskových oblastí politiky HSĽS bolo vzdelávanie a školstvo. Vzdelávanie ťažilo z rozvoja vedeckej sféry, a to na úrovni Matice slovenskej, Štátneho archeologického ústavu, Slovenskej akadémie vied a umení a pod. Cyrilo-metodská idea našla svoj ohlas u takých vedcov, akými

²⁶ Napríklad HODÁL, Juraj. *Kostol kniežat'a Pribinu v Nitre*. Nitra : Výbor cirkevno-národných slávností, 1930; *Ríša veľkomoravská. Sborník vedeckých prác*. Praha : Nakladateľ L. Mazáč 1933; *Životy slovanských apoštolov*. Praha : Nakladateľ L. Mazáč, 1933; *Katolícke Slovensko 833 – 1933*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 1933; *Slnce nad Nitrou*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1933; *Život Privinov. K 1100 ročným Privinovým slávnostiam v Nitre*. Nitra : Prípravná komisia Privinových slávností, 1933. Podrobnejšie ARPÁŠ, Róbert. Prvky cyrilo-metodskej tradície ako súčasť Pribinovho odkazu? (Oslavy 1100. výročia kresťanstva v Československu) [Elements of Cyrillo-Methodian Tradition as a Part of Pribina's Legacy? (Celebrating 1100th Anniversary of Christianity in Czechoslovakia)]. In: *Konštantínove listy*, roč. 10, 2017, č. 1, s. 233-240.

²⁷ ZUBÁČKA, Ida. *Nitra za prvej Československej republiky*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1997, s. 51–56. Pozri tiež BARTLOVÁ, Alena. Využitie tradícií a jubilejných osláv v propagačnej politike HSĽS v prvej polovici 30. rokov 20. storočia. In: *Človek a spoločnosť*, roč. 7, 2004, č. 3. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2004/08Bartlova.html>.

²⁸ Zsvät' me deň sv. Cyrila a Metoda. In: *Svornosť*, 16. 4. 1939, s. 1.

²⁹ Štátny archív v Nitre, f. Štátny policajný úrad Nitra, šk. 1, č. 4/1939.

boli František Hrušovský, Ján Stanislav či Daniel Rapant.³⁰ V roku 1941 bol založený spolok slovenských gréckokatolíkov Jednota sv. Cyrila a Metoda v Michalovciach, ktorý od roku 1942 organizoval pravidelné cyrilo-metodské oslavy s podporou ľudáckeho režimu.³¹ Silný politický obsah majú zobrazenia svätcov nachádzajúcich sa na miestach, ktoré sú vnímané ako jablko sváru medzi Slovákami a Maďarmi. V tomto prípade sakrálna funkcia pamätníkov svätcov je prekrytá s národno-identifikačnou a rozlišovacou funkciou. Za týmto účelom v roku 1941 v obci Branč v blízkosti Nitry, priamo na slovensko-maďarskej hranici, bolo na objednávku nitrianskeho župana Štefana Haššika postavené monumentálne súsošie Cyrila a Metoda (zhotovené už v roku 1936 akademickým sochárom Františkom Gibalom).³² Mali pripomínať Slovákom na oboch stranách hranice ich dejiny a symbolizovať nároky na obsadené územia. Kult sv. Cyrila a Metoda sa odrazil aj pri tvorbe návrhov na medaily, slovenské mince a bankovky.³³

Po vypuknutí vojny so Sovietskym zväzom v roku 1941 nastala v časti politických kruhoch určitá obava z prílišného zdôrazňovania cyrilo-metodskej tradície, lebo mala v sebe príznak slovanskej súdržnosti a kultúry Východu. Napriek tomu ale neexistovala vo všeobecnosti zásadná vôľa obmedziť kult Cyrila a Metoda.

Zánik prvej Slovenskej republiky a povojnové obnovenie Československa, respektíve nadvláda komunistickej diktatúry s ateistickou ideológiou (1948 – 1989) prerušili neľmitované pestovanie cyrilo-metodskej tradície v slovanskej spoločnosti. Uctievanie sv. Cyrila a Metoda i náboženský život vo všeobecnosti sa ocitli v príkrom rozpore s postojom vládnucich vrstiev a so štátom nariadených mýtov. Bezprostredne po ukončení vojny sa obnovila tradícia osláv na Devíne, avšak mali už iný ráz – všeslovanský deň zdôrazňoval najmä slovanskú vzájomnosť. Jedným z dôvodov oslavy tejto tradície bola skutočnosť, že prichádzala z východu a mala navyše protinemecký podtón.³⁴

Po roku 1948 sa v plnej miere rozvinul archeologický výskum lokalít z obdobia Veľkej Moravy (Mikulčice, Staré Město, Uherské Hradiště, Nitra, Bratislava). Primárnou intenciou ich prác bolo na úrovni základného výskumu rekonštruovať osnovné princípy veľkomoravskej éry. Vďaka tomu sa do popredia dostal dôraz na materiálnu stránku a politicko-vojenský vývoj veľkomoravskej spoločnosti ako počiatku spoločnej česko-slovenskej štátnosti. Dosvedčuje to aj výstava archeologických objavov z čias Veľkej Moravy v roku 1963, teda v jubilejnom roku 1100. výročia príchodu solúnskych bratov k našim predkom. Táto akcia sa uskutočnila v čase

³⁰ HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter. Reflexia cyrilo-metodskej tradície v slovanskej spoločnosti v 19. a 20. storočí. In: *Cyrilometodská tradícia v 19. a 20. storočí, obdobie rozkvetu i snah o umlčenie*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013, s. 54-55. HETÉNYI, Martin. Niektoré aspekty kultúrnej, umeleckej a osvetovej činnosti mesta Nitry v rokoch 1939 – 1945 [Selected aspects of cultural life, art and activities for edification in Nitra from 1939 to 1945]. In: *Konštantínove listy*, roč. 8, 2015, s. 84. PALÁRIK, Miroslav – MIKULÁŠOVÁ, Alena. Libri prohibiti: Zásahy politiky do knižnej produkcie a knižničných fondov počas druhej svetovej vojny na príklade mesta Nitry [Libri prohibiti: Government interference with book production and book collections during World War II as exemplified by the city of Nitra]. In: *Muzeológia a Kultúrne dedičstvo*, roč. 4, 2016, č. 2, s. 130.

³¹ BORZA, Peter. Cyrilo-metodská tradícia medzi gréckokatolími na Slovensku v 20. storočí. In: *Cyrilometodská tradícia v 19. a 20. storočí, obdobie rozkvetu i snah o umlčenie*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013, s. 173.

³² HETÉNYI – IVANIČ, ref. 30, s. 59.

³³ Bližšie pozri PECNÍK, Marcel. Miesto cyrilometodského motívu v mincovnej, bankovkovej a medailérskej tvorbe na Slovensku. In: *Poznávanie kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2007, s. 225 – 247. PECNÍK, Marcel. Peňažníctvo na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2005, s. 64 – 73.

³⁴ HUDEK, Adam. Cyrilo-metodská tradícia na Slovensku v 20. storočí. In: *Bratia, ktorí menili svet – Konštantín a Metod*. Bratislava – Nitra : Slovenské národné múzeum – Archeologický ústav SAV, 2012, s. 237.

postupnej liberalizácie režimu, no napriek tomu tu existovala prítomnosť určitej politickej zdržanlivosti vzhľadom na obavy, že sa budú prebúdzat' spomienky na podobné oslavy ako v 30. rokoch, ktoré sa stali podnetom pre prejav autonomizmu.

Hoci vtedajšie vedecké bádanie nespochybňovalo, že sv. Cyril a Metod boli misionári, v súlade s dobovými tendenciami, t. j. v duchu marxistickej ideológie, sa akcentovalo predovšetkým ich kultúrno-vzdelávacie poslanie. Duchovné otázky a cyrilo-metodskú tradíciu vedecké bádanie odsunulo do úzadia ako málo podstatný produkt danej doby. Výnimkou sú azda zborníky štúdií, ktoré vydal Spolok sv. Vojtecha – v roku cyrilo-metodského jubilea pod názvom *Apoštolí Slovienov* (Trnava 1963), pri príležitosti 1100. výročia smrti sv. Cyrila a stého výročia založenia spolku bol publikovaný zborník *Dedičstvo otcov* (Trnava 1969). Počas opätovného úsilia o emancipáciu Slovákov v polovici 60. rokov niektorí slovenskí historici zdôrazňovaním tzv. dualizmu Rastislavovej a Svätoplukovej ríše (Morava a Nitra) začali vyjadrovať slovenský nárok na federalizáciu Československej socialistickej republiky. Tieto závery však nemajú nijakú oporu ani v lingvistike, ani v etnografii.³⁵

Relatívne uvoľnenie politickej klímy v 60. rokoch 20. storočia viedlo i k príležitosti na kritické zhodnocovanie prínosu cyrilo-metodskej misie zo strany odborníkov. Platformu odborného informátora plnil v tomto období najmä najstarší teologický časopis *Duchovný pastier*. Časopis sa v jubilejnom roku pomerne intenzívne zaoberal parciálnymi témami. Redakcia časopisu ponúkla čitateľom vo svojom novembrovom čísle zmienku o poslednom apoštolskom liste pápeža Jána XXIII. „*Magnifici eventus*“, ktorým oslávil 1100. výročie príchodu sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Je zaujímavé, že článok, ktorým časopis informoval svojich recipientov o zvolení nového pápeža Pavla VI., vyšiel až päť mesiacov po tomto akte, a to vzhľadom na vydanie slávnostného cyrilo-metodského trojčísia. Katolícky publicista Alojz Gocník sa na stránkach trojčísia venoval zavedeniu slovienskej liturgie na Veľkej Morave s ďalekosiahlym dosahom pre kultúry všetkých slovanských národov. Prepojenie osobností s liturgiou zhodnotil spišský kapitulný vikár a predseda Slovenskej liturgickej komisie Jozef Ligoš. Význam cyrilo-metodského diela stručne popísal i trnavský biskup Ambróz Lazík. O starozákonných motívoch v textoch, ktoré slúžia ako pramene pre poznanie osobného profilu Cyrila a Metoda, v *Živote Konštantínovom* a *Živote Metodovom*, pojednávala výrazná osobnosť biblickej a kresťanskej archeológie profesor Alojz Martinec. Otázke slovanskej liturgie v Chorvátsku sa venoval profesor na Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte v Bratislave Michal Krovina. Cyrilo-metodským dielom sa zaoberal vo viacerých v tomto čísle uverejnených štúdiách cirkevný i literárny historik a vedúci Katedry cirkevných dejín a kresťanskej archeológie na Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte v Bratislave Alojz Miškovič. Solúnskym bratom sú venované aj ďalšie príspevky od Jána Decheta, Jána Ďuricu, Júliusa Gabriša, Ignáca Gašparca, Karola Hovátha, Ferdinanda Javora, Júliusa Kupču, Michala Zajaca a iných.³⁶ V deviatom čísle tohto ročníka bolo publikovaných ďalších šesť príspevkov s cyrilo-metodskou tematikou.³⁷ Téma misie svätých bratov sa v *Duchovnom pastierovi* objavuje v nasledujúcom období sa až v roku 1985, keď sa viacerými príspevkami pripomenulo 1100. výročie úmrtia sv. Metoda.³⁸

³⁵ Na druhej strane však hovorí aj o tom, že severné prítoky Dunaja a horné Potisie boli v 9. storočí etnicky slovenské. MULÍK, ref. 5, s. 216.

³⁶ *Duchovný pastier*. Mesečník katolíckeho duchovenstva, roč. 38, 1963, č. 6-8.

³⁷ *Duchovný pastier*. Mesečník katolíckeho duchovenstva, roč. 38, 1963, č. 9.

³⁸ DIAN, Daniel. Rezonancia cyrilo-metodskej tradície na stránkach duchovného pastiera v rokoch 1917 – 2012. In: *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra : UKF, 2013, s. 296-298.

Počas normalizácie prestal vládny režim využívať veľkomoravskú a cyrilo-metodskú tradíciu vo svoj prospech, naopak ju považoval za nebezpečnú, keďže sa stala dôležitým symbolom podzemnej cirkvi a katolíckeho disentu.³⁹ Kým v roku 1977 komunistický režim ešte skrýval pred verejnosťou zriadenie nezávislej slovenskej cirkevnej provincie, v priebehu rokovaní o jej vytvorení bola „živá cyrilo-metodská tradícia“ ticho prijatá ako jeden z argumentov.⁴⁰ Prejavy vôle veriacich vydobýť si náboženskú slobodu, ktorým nedokázali v plnej miere zabrániť opatrenia štátnej moci, sa najmä od polovice 80. rokov stupňovali. Počas jubilejného roku 1100. výročia Metodovej smrti sa konalo viacero významných náboženských podujatí, ktorých úradné povolenie súviselo s viacerými zahraničnopolitickými i domácimi okolnosťami (vyhlásenie perestrojky v Sovietskom zväze, aktivity slovanského pápeža, KBSE a i.).⁴¹ Najvýznamnejším podujatím zaiste bola púť na moravskom Velehrade, na ktorej sa 7. júla 1985 zúčastnili tisícky veriacich zo Slovenska.⁴² Štátna moc v reakcii na tento vývoj iniciovala usporiadanie výstavy v Nitre o výsledkoch archeologického výskumu veľkomoravskej doby (podobne ako v roku 1963) a konferencie o česko-slovenskej štátnosti a slovanskej kultúre.

Pre nepriaznivé pomery vo vlasti sa ťažisko zveľaďovania cyrilo-metodskej úcty prenášalo už dávnejšie do zahraničia. To, že bol kult Cyrila a Metoda u slovenských vystaňovalcov mimoriadne silný, svedčí i fakt, že počet cyrilo-metodských patrociní v kostoloch pri slovenských komunitách v USA je porovnateľný s počtom kostolov zasvätených na Slovensku.⁴³ Zvlášť hrob sv. Cyrila v Ríme sa stal pútnickým miestom a duchovným centrom zástupcov slovenskej emigrácie. Logickým krokom bolo založenie teologického semináru (1955) a samostatného Ústavu sv. Cyrila a Metoda (1963). Pri otvorení ústavu 15. septembra 1963 počas sviatku Panny Márie ako patrónky Slovenska bolo však vyhlásené, že panteón národných svätých zahŕňa aj ďalšie postavy symbolických obrancov krajiny.⁴⁴ Prejavy cyrilo-metodskej úcty zo strany exilu prispievali aj k oslabovaniu komunistickej moci na Slovensku, respektíve v ČSSR.

Až rok 1989 a pád komunistickej štátostrany opätovne umožnili nedeforovaný pohľad na význam sv. Cyrila a Metoda nielen vo vede, ale i v širších spoločenských vrstvách. Postkomunistická éra umožnila vyhraniť vedecké predstavy o misii, respektíve interpretácie cyrilo-metodskej tradície oveľa markantnejšie ako v minulosti. Svätí získali zaujímavú rolu v politickom diskurze, keď boli predstavovaní výlučne ako národní patróni, ktorí priniesli kresťanstvo a písomnosť, nie však všetkým Slovanom všeobecne, ale konkrétne (starým) Slovákom a z ich územia následne vykonávali christianizačný proces. Viacerí autori v tomto období publikovali množstvo diskusných príspevkov, v ktorých sa objavilo aj spochybnovanie cyrilo-metodskej tradície. Pri vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 sa cyrilo-metodská tradícia dostáva opäť do popredia verejného záujmu. Samotný štátny znak s dvojítm križom je pevne usadený v historickom vedomí ako symbol byzantskej misie. V Preambule Ústavy Slovenskej republiky je priamo zakomponovaná zmienka o cyrilo-metodskej tradícii: „*My, národ slovenský, pamätajúci na politické a kultúrne dedičstvo svojich predkov a na stáročné skúsenosti zo zápasov*

³⁹ HUDEK, ref. 34, s. 239.

⁴⁰ KOWALSKÁ, ref. 4, s. 76.

⁴¹ Najvýznamnejším podujatím bola zaiste púť na moravskom Velehrade, na ktorej sa 7. júla 1985 zúčastnili tisícky veriacich zo Slovenska. Komunistický režim však na nej nepovolil účasť pôvodne pozvanému pápežovi. Cyrilo-metodská púť sa konala aj v slovenskej Levoči, národná púť v Šaštíne (15. septembra 1985).

⁴² Podrobnejšie ŠEBEK, Jaroslav. Mobilizační potenciál duchovných tradíc v Československu na príklade reflexe cyrilometodějské tradice v 19. a 20. století, období rozkvetu i snah o umlčení. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013, s. 111-112.

⁴³ VRAGAŠ, ref. 9, s. 96.

⁴⁴ KOWALSKÁ, ref. 4, s. 75-76.

o národné bytie a vlastnú štátnosť, v zmysle cyrilo-metodského duchovného dedičstva a historického odkazu Veľkej Moravy...“ Slovenský parlament vyhlásil 5. júl za štátny sviatok. Symbolickým centrom cyrilo-metodského kultu sa stala Nitra, kde sa práve v tento deň koná národná púť spolu s viacerými sprievodnými podujatiami za účasti najvyšších cirkevných a štátnych predstaviteľov.⁴⁵

Oveľa intenzívnejšia koncentrácia na tému Veľkej Moravy, ale i byzantskej misie sa prejavila v záujme nielen politických, ale aj vedeckých kruhov. Nestor slovenskej medievalistiky Richard Marsina sa k téme cyrilo-metodskej tradície v 20. storočí vyjadril niekoľkokrát. O povojnovom období píše, že jej svetská časť (veľkomoravská tradícia) bola chápaná ako začiatky spoločnej československej štátnosti: „U nás sa s popieraním oprávnenosti spájania so Slovenskom a Slováckmi stretávame až po vypracovaní slovenskej ústavy, ktorá túto tradíciu pripomína. Kritici oprávnenosti priblasovania sa Slovákov k cyrilo-metodskej tradícii neprinášajú vlastne nijaké vážne nové argumenty pre svoj názor, jednoducho to pokladajú za neoprávnené, ba až za mýtus. Verejnými hlásateľmi týchto názorov v prevažnej väčšine nie sú ľudia, ktorí sa s cyrilo-metodskou tradíciou, alebo príslušným obdobím odborne, vedecky zaoberajú...“⁴⁶ Richard Marsina v predhovore k tretiemu vydaniu monografie *Metodov boj* píše aj o motivácii predovšetkým politickej, pričom možno azda pripúšťať aj istý konsenzus medzinárodného charakteru: „V prítomnosti sme žiaľ aj svedkami nebyválnych postojov k činnosti cyrilo-metodskej misie, takých, aké sa v minulosti (ani v časoch oficiálnej dominancie marxistických historiografických názorov, či historického materializmu) nevyskytovali. Stretávame sa aj nehistorickým označovaním cyrilo-metodskej tradície za mýtus, pričom mýtom z historického hľadiska nemožno nazývať to, čo je doložené historickými prameňmi.“⁴⁷ Profesor Marsina sa však nevyhol ani kritike iného spektra odborných prác: „Hodnotením činnosti Konštantína a Metoda sa v minulosti zaoberali vo veľkej miere cirkevní historici. Pre nich boli Konštantín a Metod svätcami, a preto ich pôsobenie a život vykladali ako čisto náboženskú aktivitu (...) Ich činnosť a význam nemožno však zredukovať iba na náboženské pôsobenie.“⁴⁸ Do problému interpretácie zasiahol aj popredný historik Slovenskej akadémie vied Dušan Kováč, ktorý cyrilo-metodskú tradíciu vníma diametrálne odlišne a napríklad sviatok sv. Cyrila a Metoda má podľa neho mytologickú povahu: „Ide o hľadanie akýchsi bájných a dávnych koreňov nielen kultúry, ale aj slovenskej „štátnosti“, čo je v rozpore s reálne existujúcou uborskou, latinsko-kresťanskou tradíciou...“ Okrem toho je presvedčený, že sviatok slovanských vierozvestcov nehovorí nič neslovanským národnostiam žijúcim na Slovensku.⁴⁹ O úsilí nových slovenských (hlavne politických) elít po roku 1989 podporovať a posilňovať národnú identitu nového štátu píše zástupca mladšej generácie historikov Adam Hudek vo svojej pomerne rozsiahlej štúdií z roku 2013: „Veľkomoravské obdobie a cyrilo-metodská tradícia patria v slovenskom národnom príbehu ku kľúčovým obdobiam, a tak je celkom logické, že sa k týmto témam viazali najrôznejšie mýty a politické konštrukcie. Konštantne sú obeťou silnej inštrumentalizácie.“⁵⁰

Priamu väzbu s cyrilo-metodským dedičstvom má, respektíve je jeho súčasťou aj uctievanie skupiny sedmopočetníkov, ktoré bolo sprvu lokálnou balkánskou záležitosťou a spájalo sa hlavne

⁴⁵ K rozmanitým druhom prejavu kultu v praxi patria napríklad: verejné podujatia, oslavy, sväté omše, besedy, umelecký program, odhaľovanie pamätných tabúľ, hudobný festival, púte, sprievody krajanských súborov, výstavy, predstavenie národnej opery, koncerty vážnej i populárnej hudby, ľudová veselica, jarmoky, zábavné a športovo-rekreačné podujatia, prednášky, scény z veľkomoravskej histórie, otvorenie múzeí a pod. HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter. *Cyrilo-metodské dedičstvo a Nitra*. Nitra : UKF, 2012, s. 90-102.

⁴⁶ MARSINA, ref. 25, s. 35.

⁴⁷ MARSINA, Richard. *Metodov boj*. Tretie vydanie. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2012, s. 6-7.

⁴⁸ MARSINA, ref. 42, s. 12.

⁴⁹ KOVÁČ, Dušan. Štátne sviatky v Slovenskej republike ako „miesta pamäti“. In: *Paměť míst, události a osobnosti: historie jako identita a manipulace*, Praha : Historický ústav AV ČR, 2011, s. 105–117.

⁵⁰ HUDEK, ref. 34, s. 229, 242–244.

s Ochridským jazerom. Medzi západných a východných Slovanov sa rozšírilo najmä v druhej polovici 20. storočia a viaže sa spravidla na prostredie, ktoré bolo v minulosti pod priamym vplyvom byzantského impéria. Sviatok Cyrila a Metoda a ich učeníkov, t. j. sedmopočetníkov, bol zavedený v Československu až v roku 1971 ako sviatok sv. Gorazda a spoločníkov.⁵¹

Sv. Cyril a Metod sa v mnohých aspektoch javia ako historické postavy mimoriadne dôležité pre slovanské národy, ktoré na ich kulte mohli v neskoršom období založiť budovanie národnej identity. Cyrilo-metodská tradícia u Slovákov prežila celý rad transformácií, čo bolo dôsledkom jej využívania a prispôsobovania v záujme dosiahnutia neraz politických cieľov v tej či onej dobe. Pôsobenie rozličných politických systémov sa v tomto smere prejavilo v rôznej intenzite budovania cyrilo-metodského kultu. V prácach slovenských vzdelancov 17. až 19. storočia sa zdôrazňoval nielen materiálny, ale i kultúrny, vzdelanostný a literárny aspekt Veľkej Moravy a byzantskej misie, ako aj jej vplyv na formovanie slovanských národov. Cyrilo-metodská a aj veľkomoravská tradícia od polovice 19. storočia prešla premenami a do popredia sa dostal národnostný, kultúrny a cirkevno-politický aspekt. Cyrilo-metodská tradícia sa pred rokom 1918 na území dnešného Slovenska nemohla nerušene pestovať, lebo niesla pre uhorské politické a cirkevné elity v sebe nebezpečný panslavizmus. Po vzniku Československej republiky a jej obnovení v roku 1945 bola Veľká Morava prezentovaná ako prvý spoločný štát Čechov a Slovákov. Z cyrilo-metodskej tradície sa do popredia dostávala slovanská a kultúrna zložka; začínajú sa tiež pertraktovať axiologické preferencie byzantského hodnotového systému v slovanskom kultúrnom prostredí, hoci aj v súčasnosti je byzantská história a filozofia, ktorej súčasťou bola aj cyrilo-metodská misia, stále málo prebádaná.⁵² Predovšetkým v 80. rokoch 20. storočia sa cyrilo-metodská idea stáva súčasťou odporu katolíckej cirkvi voči komunistickému režimu.

Zoznam prameňov a literatúry (References)

Archívne pramene (Archival sources)

Štátny archív v Nitre: f. Štátny policajný úrad Nitra

Literatúra (Bibliography)

- ARPÁŠ, Róbert. (2017). Prvky cyrilo-metodskej tradície ako súčasť Pribinovho odkazu? (Oslavy 1100. výročia kresťanstva v Československu) [Elements of Cyrillo-Methodian Tradition as a Part of Pribina's Legacy? (Celebrating 1100th Anniversary of Christianity in Czechoslovakia)]. In: *Konštantínove listy*, vol. 10, No. 1, pp. 233-240.
- BARTLOVÁ, Alena. (2004). Využitie tradícií a jubilejných osláv v propagačnej politike HSES v prvej polovici 30. rokov 20. storočia. In: *Človek a spoločnosť*, vol. 7, No. 3. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2004/08Bartlova.html>.
- BORZA, Peter. (2013). Cyrilo-metodská tradícia medzi gréckokatolími na Slovensku v 20. storočí. In: *Cyrilometodská tradície v 19. a 20. storočí, období rozkvetu i snah o umlčenie*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2013, pp. 165-179.

⁵¹ ŠKOVIERA, Andrej, *Svätí slovanskí sedmopočetníci*. Bratislava : Slovenský komitét slavistov – Slavistický ústav Jána Stanislava, 2010, s. 41.

⁵² ZOZULAK, Ján. The Study of Byzantine Philosophy and Its Expansion in Great Moravia. The 1150th Anniversary of the Mission of Saints Constantine (Cyril) and Methodius. In: *Filozofia*, roč. 68, 2013, č. 9, s. 790-799. ZOZULAK, Ján. Štúdium byzantskej filozofie v Európe a na Slovensku [The Research of Byzantine Philosophy in Europe and in Slovakia]. In: *Konštantínove listy*, roč. 10, 2017, č. 1, s. 3-11.

- BOTÍK, Ján. (2007). *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava : Lúč.
- Cyrril a Method (1850)*., vol. 1, No. 1.
- DIAN, Daniel. (2013). Rezonancia cyrilo-metodskej tradície na stránkach duchovného pastiera v rokoch 1917 – 2012. In: *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra : UKF, pp. 275-303.
- Duchovný pastier. Mesačník katolíckeho duchovenstva* (1963), vol. 38, No. 6-8.
- Duchovný pastier. Mesačník katolíckeho duchovenstva* (1963), vol. 38, No. 9.
- HETÉNYI, Martin. (2015). Niektoré aspekty kultúrnej, umeleckej a osvetovej činnosti mesta Nitra v rokoch 1939 – 1945 [Selected aspects of cultural life, art and activities for edification in Nitra from 1939 to 1945]. In: *Konštantínove listy*, vol. 8, pp. 78-87.
- HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter. (2012). *Cyrilo-metodské dedičstvo a Nitra*. Nitra : UKF.
- HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter. (2013). Reflexia cyrilo-metodskej tradície v slovenskej spoločnosti v 19. a 20. storočí. In: *Cyrlometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvetu i snah o umlčení*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, pp. 47-67.
- HODÁL, Juraj. (1930). *Kostol kniežat'a Pribinu v Nitre*. Nitra : Výbor cirkevno-národných slávností.
- HUDEK, Adam. (2012). Cyrilo-metodská tradícia na Slovensku v 20. storočí. In: *Bratia, ktorí menili svet – Konštantín a Metod*. Bratislava – Nitra : Slovenské národné múzeum – Archeologický ústav SAV, pp. 229-244.
- INCHOFER, Melchior. (1644). *Annales ecclesiastici regni Hungariae*. Tomus I. Roma.
- KAČÍREK, Ľuboš. (2017). Vydavateľské aktivity, literárna a publicistická tvorba. In: *Jozef Miloslav Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady. (Príspevky k 200. výročiu narodenia)*. Bratislava : Kancelária Národnej rady SR, pp. 160 – 182.
- Katolícke Slovensko 833 – 1933. (1933)*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha.
- KODAJOVÁ, Daniela. (2013). Symbolická inštrumentalizácia obrazu Cyrila a Metoda v kontexte formovania národného príbehu Slovákov v 19. storočí. In: *Cyrlometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvetu i snah o umlčení*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, pp. 83-101.
- KODAJOVÁ, Daniela. (2014). Cyrilo-metodská a veľkomoravská tematika v tvorbe národovcov (30. – 60. roky 19. storočia). In: *Ideové prvky národného príbehu v dlhom 19. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodoma, spol. s.r.o., pp. 79-89.
- KREJČÍ, Marek. (2007). Dědicové národních tradic? K reinterpetacím uměleckých tradic v padesátých letech. In: *České, slovenské a československé dějiny 20. století II. Ústí nad Orlicí : Oftis*, pp. 108-116.
- KOHÚTOVÁ, Mária. (2014). Príprava cyrilo-metodských osláv biskupom Štefanom Moyzesom roku 1863. In: *Ideové prvky národného príbehu v dlhom 19. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV, pp. 63-67.
- KOVÁČ, Dušan. (2011). Štátne sviatky v Slovenskej republike ako „miesta pamäti“. In: *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*. Praha : Historický ústav AV ČR.
- KOWALSKÁ, Eva. (2013). Tradicija nacionalnych svjatych Kirilla i Mefodija Vozniknovenie i ispol'zovanie v političeskoj propagande slovackogo nacionalizma. In: *Slavianovedenje*, vol. 48, No. 2, s. 68-78.

- LOPATKOVÁ, Zuzana. (2014). Cyrilo-metodská tradícia a trnavské centrum posledných bernolákovcov (do konca 19. storočia). In: *Ideové prvky národného príbehu v dlhom 19. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV, pp. 69-77.
- MARSINA, Richard. (2004). Cyrilometodská tradícia na Slovensku. In: *Studia Historica Tyrnaviensia* 5. Trnava : Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, pp. 25-36.
- MARSINA, Richard. (2012). *Metodov boj*. Tretie vydanie. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov.
- MULÍK, Peter. (2011). Ideologické interpretácie cyrilo-metodskej tradície v slovenských dejinách. In: *Kirilo-metodievski štúdi. Kniha 20*. Sofia : Kirilo-metodievski naučen centr – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, pp. 206-218.
- PALÁRIK, Miroslav – MIKULÁŠOVÁ, Alena. (2016). Libri prohibiti: Zásahy politiky do knižnej produkcie a knižničných fondov počas druhej svetovej vojny na príklade mesta Nitra [Libri prohibiti: Government interference with book production and book collections during World War II as exemplified by the city of Nitra. In: *Muzeológia a Kultúrne dedičstvo*, vol. 4, No. 2, s. 117-137.
- PECNÍK, Marcel. (2007). Miesto cyrilometodského motívu v mincovnej, bankovkovej a medailérskej tvorbe na Slovensku. In: *Poznávanie kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, pp. 225-247.
- PECNÍK, Marcel. (2005). Peňažníctvo na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, pp. 64-73.
- PODOLAN, Peter. (2013). Svätí Cyril a Metod v historiografii 1. polovice 19. storočia. In: *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, pp. 198-220.
- Ríša veľkomoravská. Sborník vedeckých prác*. (1933). Praha : Nakladateľ L. Mazáč.
- RUTTKAY, Alexander T. (2016). O počiatkoch kresťanstva na území Slovenska, význame cyrilo-metodskej misie a jej odozvách v 10. – 11. storočí [On the Origins of Christianity in the Territory of the Slovak Republic, Significance of Missionary Work of Cyril and Methodius and Responses to it in the 10th – 11th Centuries]. In: *Konštantínove listy*, vol. 9, No. 2, pp. 2-10.
- Slnce nad Nitrou*. (1933). Trnava : Spolok sv. Vojtecha.
- SZÖLLÖSI, Benedikt. (1655). *Cantus Catholici*. Trnava.
- ŠEBEK, Jaroslav. (2013). Mobilizační potenciál duchovných tradíc v Československu na príklade reflexe cyrilometodských tradíc v období komunistického režimu. In: *Cyrilometodská tradície v 19. a 20. storočí, období rozkvetu i snah o umlčení*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, pp. 103-115.
- ŠKOVIERA, Andrej. (2010). *Svätí slovanskí sedmopočetníci*. Bratislava : Slovenský komitét slavistov – Slavistický ústav Jána Stanislava.
- TIBENSKÝ, Ján. (1992). Funkcia cyrilometodskej a veľkomoravskej tradície v ideológii slovenskej národnosti. In: *Historický časopis*, vol. 40, No. 5, pp. 579-594.
- VEPŘEK, Miroslav. (2016). Slovanská bohoslužba v českej rímskokatolíckej cirkvi v súčasnosti jako cyrilometodské dedičství [Slavonic Liturgy in the Present-Day Czech Roman Catholic Church As a Legacy of Cyril and Methodius]. In: *Konštantínove listy*, vol. 9, No. 1, pp. 192-198.

- VETRÁKOVÁ, Anna. (2012). Oslavy tisícročného jubilea príchodu sv. Cyrila a sv. Metoda na Veľkú Moravu v roku 1863. In: *Bratia, ktorí menili svet – Konštantín a Metod. Príspevky z konferencie*. Bratislava : Slovenské národné múzeum Bratislava – Archeologický ústav SAV Nitra, pp. 213-228.
- VRAGAŠ, Štefan. (1991). *Cyriľmetodské dedičstvo v náboženskom, národnom a kultúrnom živote Slovákov*. Zürich – Toronto – Bratislava : Zahranicičná Matica slovenská – Lúč.
- Z B. Bystřice. (1853). In: *Cyriľ a Metod*, vol. 2, No. 12, pp. 93-94.
- Z B. Bystřice. (1854). In: *Cyriľ a Metod*, vol. 3, No. 11, p. 86.
- Z B. Bystřice. (1856). In: *Cyriľ a Metod*, roč. 5, No. 11, p. 85.
- Z Bystřice. (1857). In: *Cyriľ a Metod*, vol. 6, No. 13, p. 102-103.
- Z Trenčína. (1852). In: *Cyriľ a Metod*, vol. 1, No. 13, p. 102.
- Zasväťme deň sv. Cyrila a Metoda. (1939). In: *Svornosť*, 16. 4. 1939, p. 1.
- ZOZULAK, Ján. (2013). The Study of Byzantine Philosophy and Its Expansion in Great Moravia. The 1150th Anniversary of the Mission of Saints Constantine (Cyril) and Methodius. In: *Filozofia*, vol. 68, No. 9, pp. 790-799.
- ZOZULAK, Ján. (2017). Štúdium byzantskej filozofie v Európe v 20. storočí [The Research of Byzantine Philosophy in Europe and in Slovakia]. In: *Konštantínove listy*, vol. 10, No. 1, pp. 3-11.
- ZUBÁČKA, Ida. (1997). *Nitra za prvej Československej republiky*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- ZUBKO, Peter. (2014). *Kult svätých Cyrila a Metoda v tradícii latinskej cirkvi. Vybrané kapitoly cyriľmetodského kultu*. Ružomberok : Verbum.
- ZUBKO, Peter. (2015). Vývoj cyriľo-metodských textov v liturgii hodín v strednej Európe [The Development of Cyril-Methodius Texts in the Liturgy of the Hours in Central Europe]. In: *Konštantínove listy*, vol. 8, pp. 40-62.
- ŽEŇUCH, Peter. (2002). *Medzi Východom a Západom. Byzantsko-slovanská tradícia, kultúra a jazyk na východnom Slovensku*, Bratislava : Veda.
- ŽEŇUCH, Peter. (2015). *K dejinám cyriľskej písomnej kultúry na Slovensku*. Nitra : UKF.
- ŽEŇUCH, Peter. (2016). Formovanie byzantsko-slovanskej konfesionalnej identity v staršom období slovenských kultúrnych dejín [Formation of the Byzantine-Slavic Confessional Identity in an Earlier Period of the Slovak Cultural History]. In: *Konštantínove listy*, vol. 9, No. 1, pp. 199-209.
- Život Privinov. K 1100 ročným Privinovým slávnostiam v Nitre*. (1933). Nitra : Prípravná komisia Privinových slávností.
- Životy slovanských apoštolov*. (1933). Praha : Nakladateľ L. Mazáč.